

מישל קולינה: יחסי הצבא והאומה בצרפת

בעקבות המאורעות של השנה האחרונה הוארו היחסים בין האומה הצרפתית לצבאה באור מפתיע ביותר, שפן בעת החדשה מעולם לא התערב הצבא ככוח אוטונומי במריבות הפוליטיות של הארץ. אך יחסים אלה, בין שהם נגלים לעיני הרבים ובין שהם מסתתרים מאחרי נוסחות משפטיות, מכל־מקום ודאי שהפרתם היא תנאי הכרחי להפרת הדפוסים החברתיים והפוליטיים של חברה נתונה. במובן ידוע יכול שיהיו אפייניים לה. בימיקדם, למשל, מוצאים אנו כי שני טיפוסים מנוגדים של חברה, הדמוקרטית האתונאית והקיסריות העריצות של אסיה, יש להן שני טיפוסים של צבא המנוגדים באותה מידה: זו הראשונה יש לה חיל אזרחים חוגרי־נשק, המונהגים על ידי המגיסטרים האזרחיים שלהם; האחרות יש להן חיילים שכירים ועבדים, שיפה להם הגדרתה של מאדאם דה־סטאל: „מטרתם האמיתית של חיילות היא לתת בידיהם של מלכים כוח שאינו תלוי בעמים“. ספארטה מעמידה לפנינו דוגמה שלישית, כשהצבא מזדהה עם האוליגרכיה המנהיגה ומביא לעולם — בשינוי מסוים — מה שאנו קוראים „חברה טוטליטארית“. אתונה וספארטה הריהן, על פי דרכן, מה שאנו מגדירים כיום במושג „אומה חמושה“. דר־המשמעות שבמושג זה ניפרת לעין: יכול הוא לציין צבא הנטמע באומה, בחינת מיליציה, כמו גם אומה שנבלעה בצבא ונבנתה בצלמו.

שעה שהצבא מצטמצם במיליציה הרי זו נראית בחינת גוף שהוקם לשעתו, בו קובעים רק אותם שיקולים טכניים החייבים להבטיח את מיוצר הליפורד, שאף הוא ארעי, למען יוכל לבצע את משימת ההגנה שלו. הפעילות המיליציונית, המתוספת על סוגי פעילות אחרים, מכריעים יותר בחשיבותם, בחיים האישיים של הנמנים עליה, דרך־כלל אין די בה להטביע חותם פסיכולוגי מיוחד. בניגודה של המיליציה, הצבא המקצועי, אנו מוצאים קווי אופי מסוימים, מוגדרים היטב, המבדילים אותו במובהק מסוגי הפעילות האזרחיים. בצבא של שירות־החובה באומות המודרניות עלינו להבחין בקונסטלציה מורכבת של דרכי התנהגות, בעוד השפעתו של חמשטר המדיני־החברתי מתנגשת עם המבנה המגובש של הצבא המקצועי.

יודעים אנו כי פעולתה הסוציולוגית של קבוצת־אדם במרוצת הזמן תימצא עקרה יותר ככל שתארך ההיסטוריה שמאחריה. במקרה זה הרי מסורות ואבות־טיפוסים הם מסגרת, בלתי־מודעת לפעמים, שבה מסתמנות תגובותיה הספונטניות. כך הדין ב„חברה הצבאית“¹ שהיא הצבא. רשאים אנו לומר שמצוינת היא זו בסימנים שנתן

רינאן באומה, כלומר ב"קנין המשותף של ירושת זכרונות עשירה" ו"הרצון להוסיף ולנצל מורשת שנתקבלה בשלמותה". רצון זה הוא האפייני למה שקוראים הרוח הצבאית, שעקב התמדתה בחליפות המשטרים והמהפכות דומה כאילו נוונה היא מאבות־טיפוסים שאינם משתנים. כל ניתוח של החברה הצבאית מחייב אפוא עיון בהיסטוריה שלה, הן מצד יחסיה הפנימיים הן מצד יחסיה עם החברה האזרחית. רצון זה להיאחז בעבר, ולו גם רחוק, למראית־עין ראשונה הוא פרדוקסלי כפליים הואיל ולאמיתו של דבר אין שום גזירה שווה בין ה"צבא" הפיאודלי, למשל, לצבא של ימינו, אפילו לא אותו קיום מתמיד של מולדת, שבימים ההם לא היתה בנמצא. הקשר אחר הוא בטבעו, והוא מצטייר לנו מתוך התמדתה של הפונקציה המלחמתית בכל ההיסטוריה האנושית. מן ה"כשאתריה" הארית ועד לאנשי־הצבא של ימינו, כולל גם את הסיניורים הפיאודליים. במרוצת הדורות לבשה פונקציה זו אופי נאצל ומקודש, שהעניק לא רק מעמד חברתי אלא גם זכויות וחובות שהיו מנועות מכל שאיננו איש־מלחמה. המעמד הצבאי² היה תמיד חברה סגורה, שבה נוהגת כפיפותו של הוואסאל לאדון, או, אם נרצה, כפיפות הקטן לגדול ממנו. חברה מעין זו קובעת מקום לעצמה לא רק מכוח יחסיה הפנימיים והחיצוניים אלא, יותר מכך, מכוח המוראל, או הרוח, שלה. כיורשת האצולה הפיאודלית שקדה תמיד לשמור על אפיה המקודש. בימות המונרכיה המוחלטת היה גורלה כגורל אותה אצולה אף שיתפוח באופי האלוהי של כס־המלוכה ושל השושלת שאותה שירתה. לאחר המהפכה הציגה עצמה כהתגלמות המולדת, צורה חדשה של קדושה, היורשת את זו של השושלת שנפלה. או אז, עם מות האצולה כמעמד בעל זכויות־יתר, לבשה החברה הצבאית המובהקת את צביונה החברתי המיוחד. היא התגבשה והסתגרה בעיצומה של גיאות הליברליות והדמוקרטיה במאה הי"ט. לאחר ההרפתקה הגדולה של מלחמות המהפכה והקיסרות מצאה לה מעמד של יציבות: שנת 1815 היא מועד לידתה של הרוח הצבאית המודרנית, אבל אחדות מסגולותיה מתגלות כבר מאה שנה קודם.

בצבא המלכות נתמוגו שיורי הפיאודליות ושיורי גלגולה הבא. שכבה המקבלת שכר מן המדינה וכפופה לה. בימי לואי הי"ד היתה הנהגתם של צבאות שירות אזרחי. שום דבר לא הפריד בין הקצינים האצילים לבין איש אחר מבני האצולה שנקרא למלא תפקידים אחרים. "מוצאם האצילי הוא שמצינם ולא חייהם הצבאיים".³ הם בזו למדי־השרה, שפדברי ויני "הם משעבדים את הרוח ללבוש ולא לאדם". בשוליה של אצולה זו חדרו פשוטי־עם לקורפוס הקצינים: מלמטה, על־ידי עלייתם של חיילים לדרגות גבוהות יותר, מלמעלה, מכוח העובדה שפיקודים היו נמכרים במחיר ויכול היה בורגני עשיר לקנות לו רגימנט. כתוצאה מכך הורחקה האצולה העניה מן הדרגות העליונות על־ידי מפקדים בני־יומם מתוך הבורגנות שפרתו ברית עם אצולת החצר ובתוך כך התחרו בה הקצינים המקצועיים מבני העם. היא

חלמה על קסטה צבאית סגורה דוגמת זו של ספארטה, או ביתר־דיוק, דוגמת זו של היונקרים הפרוסיים.

**

קארנו הוא שמיזג את גודי המתנדבים והמגויסים של שנות 1792 ו־1793 ושיורי הצבא המקצועי ובכך יצר סינתזה מקורית בין ה־*élan* המהפכני ובין השיגרה הטכנית שעוצבה בהשראתו של פרידריך ב'. „החל ב־1794“, כותב הגנרל טאנאן, „שוב לא היתה המשמעת בצבאות הרפובליקניים דומה כלל לזו המצטיירת לפנינו כיום. אין לחלוק על כך שהיתה זו משמעת אזרחית, שנתקבלה מתוך חירות וקיימה בתוקף, אלא שבתוך כך היתה זו גם משמעת מלחמה, משמעת של מלחמה בלבד.“⁴ המשמעת האזרחית הזאת היתה קשורה בהדוק לטבע המהפכני של המלחמה שניהלו אותם חיילים. חרף גסותה היה בה משום תחליף נאה לכפיפות המוכנית מן הסוג הפרוסי, שיתוף־פעולה רוחני ותכופות גשמי בין החיילים לפיקוד, אף לפיקוד הגבוה. ור היה לה המושג של פיצוי חמרי או ממוני. ברגע זה „עמדו הצבא והאומה בנקודה אחת. וזאת משום שהצבא ניהל פוליטיקה, והוא ניהל אותה פוליטיקה שניהלה האומה.“⁵

עם שנמשכו המלחמות וירד הפוטנציאל המהפכני נפרדו האזרח והחייל, שקודם־לכן היתה ביניהם קירבה הדוקה. זה האחרון קנה לו „רוח צבאית במידה שהספיקה לו להילחם מבלי תת את הדעת על המניעים.“⁶ מניעי הלחימה השתנו: מאהבת החירות התגלגלו, מהרה פחות או יותר, אל החיבה לנכסי העולם־הזהו. „המלחמות האלו שוב לא היה בהן מטעם המלחמות שבראשית המהפכה. הן הפכו, בפרט בימי הדייק־טוריון, למלחמת הצטיידות... ובהכרח התקשרו החיילים מעט־מעט אל אותם מן המצביאים שבדרך הנצחון השיגו להם, אם לא מותרות ותפוקים, הרי לפחות את צרכיהם.“⁷ ידועה הכרותו המפורסמת של בונאפארטה בה משך את חייליו הרעבים אל מישורי לומברדיה הפוריים. בנפש חפצה נקט הגנרל הליכות של ראש־כנופיה או „קונדוטיררה“ מימות מלחמת־שלושים־השנה. המלחמה כילכלה את ההייל עם שהעשירה את ספקי הצבא; ואץ אך לבטח באה הרוח של שכיר־הצבא על מקומה של הרוח המהפכנית. על הסולידריות בין הקצין החייל נתוספה הרגשה של שותפות־בדבר־עבירה. יחד יצאו לקראת מוות, אך באורה דמוקרטי חלקו ביניהם את ביות המנוצה. הקרבנות והרווחים נעשו ענין של שיתוף, בהשראתה של *esprit de corps* איתנה. הצבא התבדל מן האומה החל מגמר תקופת הדייקטוריון. המתנדבים היו בטלים בששים והגיוס של 1798 היה בלתי־פולארי עד מאד. „הטירונים הגיעו לרגימנטים בלי שום התלהבות.“⁸ בסופו של דבר קנו להם גם הללו את ה„אספרי דה קור“ בדרך ההשתלבות בוותיקים, ומתוך שהפיקוד, שמחוץ לשעות קרב ריפה את מוסרות המשמעת, הניח לחיילים להתפור ולפשוט בגדוד. המצעד עטור־הנצחון של הצבא ערב אוסטרליץ דומה היה, לדברי עד־ראיה, ל„נסיגה קדימה“.

החייל שנעקר משרשיו היה חי את חיי הרגע, תוך כדי מעברים קיצוניים ביותר ממשמעת להפקרות וחוזר חלילה, בשירותו של הקיסר שממנו מצפה היה לקיצבה או להעלאה-בדרגה. „לבסוף התגבש מעמד סגור, או קסטא, שנתאגדו בה החיילים המקצועיים ובראשם הקצינים”⁹. האומה, שהתאמרה לשחק בתפקיד החייל, סופה שנפרדה מעל הקסטא הזאת.

החל מ־1815, ולאחר הרפתקות המלחמה, קם והולך הצבא המקצועי. אף שבוטל ב־1872, עתידה רוחו להתקיים עד לתקופתנו. הוא נוצר באווירה של חשש ואיבה. המעמדות השליטים רואים בו הכרח הראוי לבו כלשהו; האריסטוקרטיה רואה בו שיור של היעקוביניות; ואילו הבורגנות, עם ו' ב. סיי ומורוה אדם סמית, סוברת שעתידות המלחמות להיבטל מן העולם על־ידי המסחר, המכניס יותר מן הכיבושים הצבאיים. האכזרות מתיראת מפני הגיוס, שהיא־היא הנושאת בעולו. הצבא, שנדון לאפס־מעשה או למשלחות משטרתיות שאין תפארת בצדן, קם כמין מעמד סגור, נטול פרסטיז'ה וזר לדאגותיה של הארץ. „הצבא הוא אומה בתוך אומה”, כותב אלפרד דה־ויני. „הוא בוש בעצמו ואין הוא יודע לא מה מעשהו אף לא מה רצונו; שואל הוא את עצמו בלי־הרף אם עבד הוא למדינה או מלך בה; חבר־אנשים זה מבקש בכל מקום את נשמתו, ואין הוא מוצא אותה”.

מכוח גיוסו מורכב הצבא שני מעמדות חברתיים. מצד אחד — חבר הקצינים, יוצאי הבורגנות הזעירה או האצולה הזעירה; מהיותו מבודל מן האומה הוא מצמיח לפעמים איזו אגודה חשאית בעלת נטיות רפובליקאיות. מצד שני, באים החיילים אל הצבא בדרך הגיוס, שבצדו השיטה של „מילוי־מקום” המאפשרת לעשיר לשלם לעני על־מנת שישירת בצבא תחתיו. רק הפרולטרים והאיפרים הזעירים נאלצים להיעשות חיילים משך שש או שמונה שנים, בהתאם לתקופה. מילוי־המקום יש לו אופי עבדוּת, אשר משני קטביה של דעת הקהל מוקיעים אותו בונאל ובלאנקי בזה אחר זה. הראשון רואה בו מסחר בלתי־מוסרי, צורה חדשה של המסחר בכושים. האדם שנעשה חייל מוותר על חירותו תמורת סכום־כסף השווה לערך למשפחתו השנתית של פועל בעל־מקצוע. בלאנקי כותב לאמור: „כיום הצבא הוא העבדות שהועלתה לדרגת חובה, דגל שמקומו מחוץ לאומה”¹⁰. הסופר המהפכני אינו רואה מרחק רב בין אנשי הפרולטריון התעשייתי, „החיים על עמלם ונטולים זכויות מדיניות”¹¹ לבין הפרולטרים הצבאיים, שהם „מכונות מהלכות והולמות, נושאי־רובה אילמים וסומים, אוטומטים בלי זכרונות ובלוי עתיד, בלי מולדת ובלוי משפחה, בלי רחמים ובלוי רגשי נוחם”¹². אלה כאלה נעקרו משרשיהם וצלם־האדם ניטל מהם. גם הגנרל הקתולי טרזשי עונה הד אחריו כשהוא מתאר, שנים־מספר לפני 1870, את 200,000 החיילים המקצועיים. „על הפרולטריון העלוב ביותר הוטלה שמירת העושר”, אומר הוא.¹³ לעומת זאת היה טיאר, סניגורה של החברה הבורגנית, רואה בשיטת מילוי־המקום את התגשמות השוויון האזרחי, כפי שהבינו. „האיפר, שהועבר אל שורות הצבא”, אומר הוא, „מוצא שם מעמד העולה על זה שהיה לו בביתו... אבל השירות

הצבאי הוא עריצות שאין לשאתה לגבי האדם שנועד לדרך־חיים אזרחית". ובהשוואתו את חובתם של העניים לתעודתם של העשירים, הוסיף ואמר: "הבורגנים החושקים בדרך־חיים צבאית הולכים לבתי־הספר הצבאיים"¹⁴. מתוך שלא הכיר את השיטה הצבאית הפרוסית, העתידה למגר את צרפת ב־1870, טען טיָאָר כי "בארצות שבהן הכל הם חיילים, הכל הם חיילים גרוועים... באין מקצועיות לא ייתכן צבא!" על כך השיב ציר אחד של האסיפה הלאומית (בנובמבר 1848): "אם כן, הזכות למות בעד העשירים תהיה מקצועם של העניים!"

הצבא שעליו לימד טיָאָר סניגוריה מתוך אנוכיות מעמדית עתיד, כעבור שלש שנים, לגרש אותו ואת עמיתיו מן הפרלמנט. לואי־נפוליאון, המנהיג החוקי של הצבא, הוא שהשפיל לעשותו מכשיר מיוחד של הרשות המבצעת, ובהעתירו עליו כיבודים עשאו עבד נלהב לדיקטטורה שלו. ידועה הצהרתו מן ה־2 בדצמבר: "חיילים... לשעבר לא רצו הבריות לתת את הדעת על רגשותיכם ועל משאלותיכם. אף־על־פי כן הרי אתם העילית של האומה". על־מנת לכלכל את ה"עילית" הזאת בא חוק הפוטר מן השירות הצבאי את האזרחים המשלמים מס בשיעור 2,500 פרנק (בקירוב 600,000 פרנק של ימינו). כתוצאה מכך ירד מספרם של אנשי־הצבא, שפן המתנדבים נשארו מועטים מן המשוחררים משירות, אבל זכות־היתר של העשירות הוכרה באורח רשמי. באמצע המאה ה־19 משתקפת החברה הבורגנית, על זכויות־היתר המעמדיות שלה, הודות לגיוס, בחברה הצבאית, אך נבדלת היא ממנה בדפוסייה ובמטרותיה. החברה הבורגנית היא ליברלית ופתוחה, החברה הצבאית הייררכית וסגורה. הכוח הפוליטי נטול כל אופי מקודש והפרסטיז'ה שלו תלויה בכל זעזוע חברתי קל־שבקלים ובכל שערוריה. תחומי המעמדות אינם נקבעים על פי שום טאבו, ולמעשה אינם קיימים אלא בזכות תנאים התלויים בתהפוכות הגלגל הכלכלי. הרכוש הוא החיץ החברתי הגדול. השגתו מקנה את הזכות להתחשבות ולמלוא הזכויות האזרחיות, אבל שום כללים אינם מסייגים אותו. החברה הליברלית אין לה הייררכיה משלה, או, מוטב לומר, יש לה כמה וכמה הייררכיות שאינן תלויות בו של המדינה. כמספר הפונקציות כן מספר ההייררכיות הקושרות קנוניות ביניהן, מתעלמות זו מזו או נוגדות זו את זו, כפי המקום והשעה. גם אין לה אופי פונקציונלי משלה, שפן אינה בנויה לשם מטרה שאליה מכוון כל יחיד את פעולותיו. קראופי ראשון־במעלה של החברה הפתוחה הוא טבעה האקסטרה־פונקציונאלי. קו שני הוא העובדה שהיא פתוחה במימד הזמן, שסולמי־מעלותיה בלתי־יציבים ביחס, וכן היעלמותן או הופעתן של פעולות פונקציונאליות מסוימות הצריכות להסתגל למהפכה הטכנית והתעשייתית. והמיתוס של הקידמה חסרת־הסייגים, החולש על פעולות אלו, כופה אחדות שלמעשה על הצדדים הלוחמים במאבקים הפוליטיים.

החברה הצבאית, שהתנערה מן ההרפתקות הגדולות של פתיחת אותה מאה, היא היפוכה הגמור של החברה הליברלית. תפקידה היחיד הוא להכין את המלחמה ולהילחם במירב היעילות. גם ההייררכיה שלה אחת היא ויחידה וטבעה פונקציונאלי

בלבד. כל הנמנה על חברה זו הוא בורג במכשיר הקיבוצי שאותו הוא מיצג בדרגות השונות של ההיררכיה, בורג שקביעת מקומו ותפקידו אינם תלויים ברצון האישי של מי שמפעילו במישרים. רצון זה אין לו תוקף אלא במילוין של פקודות הנובעות מרשויות גבוהות יותר, שאחריהן אין להרהר.

**

הצבא המקצועי מביא עד לידי אבסורד את תפיסת הציות הסביל, שאותה עשה יסוד יחיד למשמעת הנחוצה לפעולתו. החייל אין לו קיום אישי מחוץ לגדר תפקידו. כשיטה ההיררכית של יחידים פונקציונאליים בלבד, הצבא המקצועי הוא הצורה המושלמת ביותר של מה שמכונה בפינו „חברה סגורה“. הוא מזמזג בתוכו את אנשיו בשללו מהם אפילו את הרצון לחיים חפשיים או אקסטרה-פונקציונאליים. משום כך זיהו אותו אי-אלה סופרים עם הסוציאליזם. אמת שהתורות הסוציאליסטיות שואפות למיזוג המעמדות הסובלים בתוך כלל מאורגן; אך הן מתאמרות להשיג זאת על-ידי יצירת תנאים נוחים לפריחת הייחוד האישי. החברה הצבאית מגשימה זאת על-ידי הרס הייחוד הזה. אם היא „סוציאליסטית“ הריהי כך על פי דרכם של משטרים טוטליטאריים, כלומר — של קבוצות פונקציונאליות וההיררכיות, העוניות את חירות היחיד.

מוטב יותר להגדיר את החברה הצבאית על פי התפיסות האורגאניסטיות, המחייבות את ההרמוניה בין ה„אברים“ וה„קיבה“ ואת מלוא ההתאמה ביניהם. חלוקת העבודה היא כאן פועל-ייצא לא מתהליך ספונטני שהוא מסימניה של החברה הליכ-רלית אלא מחישוב רציונלי שלצורך המטרה המבוקשת. גם כאן מפתחת החברה הצבאית עד קצה הגבול קוראפי המשותף לחברות תעשייתיות, הדנות את הבריות על פי התרומות שהם תורמים לתפקידים שהם ממלאים.

בצבא כבתעשייה מביאה הקידמה הטכנית לידי גיוון התפקידים ומתוך כך לידי ריבויים. „הבהמות האפורות“ של הפאלאנגות המקדוניות או הפרוסיות היו גישומה של „סולידריות מיכנית“ על פי ציורו של דירקהיים; לעומת זאת ניחן הצבא המודרני ב„סולידריות אורגנית“, דבר המרמז על גיוון העמדות וכן על הבעיה הקשה של הקשרים הפנימיים. בדרג האישי ניכר התפקיד החיוני של אותו „ליכוד מוסרי“ בין לוחמים, שאותו חזה מראש ארדאן דה-פיק לפני מאה שנה, וכן זה של שיעורי הכושר הפסיכולוגי, שכיום ממינים אותם בקפידה כה רבה בצבא האמריקאי. „יותר מתמיד מצויים יחידים שהמנהיג חייב לדעת את סגולותיהם, את תכונותיהם הגופניות, השכליות והמוסריות, למען יוכל להציב כל אחד ואחד במקום היאה לו, לנצלו בקרב על הצד הטוב ביותר, להפיק ממנו את המירב או למנעו מהתמסר והמפקיר את חבריו בשעת סכנה“¹⁵. הערכה זו של הפוטנציאל האנושי על-ידי הסופר הצבאי אפשר להעתיקה, כמעט מלה במלה, מן העולם הצבאי אל עולם היחסים התעשייתיים. בשני העולמות האלה האדם הוא במידה שווה מכשיר פונקציונלי שתובעים ממנו את מירב ההסתגלות שבגדר יכלתו.

בכך ההשוואה מסתיימת: החברה התעשייתית אינה נוטלת מן האדם אלא את כוח עבודתו, ופרט לכך היא מניחה לו את האפשרות למצוא לעצמו פיצוי, בדרך פעילות חפשית, על מה ששוללת ממנו המשמעת בפעולה המאורגנת שבמקום העבודה. לעומת זאת תובעת החברה הצבאית את האדם כולו עד לידי הקרבה עצמית, והיא מסרבת, לפחות עקרונית, להניח לו שטח פעולה שאין לה שליטה עליו. בתוך כל ההבדלים בעמדות ובדרישות, מבקשת היא את „הליכוד המוסרי“ המפורסם שבאמצעותו מודהה האדם עם הגדוד או עם החיל שלו. מיווג זה של האדם עם הקבוצה, שהוא אינטימי כל-כך אצל העמים הפרימיטיביים, דומה כי היה לו קיום עמוק בצבאות הקיסריים. מאז לא חסך הצבא מאמצים על-מנת לחזור ולבראו, על אף המסיבות שלעיתים קרובות לא היו נוחות כל-עיקר.

להוציא שעות של סכנה מופלגת לאומה, לא השיג הצבא מאז 1815 ליכוד מוסרי זה אלא בסגלו לעצמו התנהגות אינטרוברטית. בעצמה, ובחיי העבר שלה, מוצאת החברה הצבאית את עילת היותה ואת עילת פעולתה. בחברה האזרחית ובעולם החיצון בכללותו אין היא רואה גורמים קובעים את פעולתה אלא מושאים שמידת חשיבותם משתנה והם משמשים אבני-בוחן לאמינות הפיסותיה. אין היא מגיבה על השפעות חיצוניות אלא לאחר שהיא מתגוננת בפניהן ומסננתן בנפת ההיררכיה שלה. המצבים המדיניים, שלעיתים קרובות ביותר זרים הם לשיטת המחשבה שלה, אינם מובנים כהלכה משום שהם נמדדים בקני-מידה שאינם נובעים מנסיון ישר אלא מתוך הנחות מוקדמות ושמרניות, שהן מורשת ההיסטוריה שלה עצמה. אפילו את הטכניקה החדשה, שהיא תנאי הכרחי ליעילותם של חיילות, אין היא מעכלת אלא באותה מידה ניכרת של אנרציה האפיינית למנגנוני המדינה בכללותם, ובפרט למנגנון של ההגנה הלאומית. יש יחס ודאי בין השמרנות המכונסת בתוך עצמה, הנזרת מנקיטת יזמה ומפני חידושים הבאים מבחוץ או מתוך שורותיה שלה, לבין התביעה של משמעת נוסח-פרוסיה ההופכת את החיל ל„בהמות אפורות“. על-ידי היתקנות מן המסורת הזאת, ועל-ידי סיגול שיטות פסיכוכניות למיון יזמה וכושר, העלו הצבאות את ערכם הפונקציונאלי בעת המלחמה האחרונה; אך הם היטיבו לעשות זאת במידה שהיו משוחררים מן השמרנות של הצבאות המקצועיים הישנים.

צרפת היא ארץ צבאית עתיקה וההיסטוריה שלה היא מקורם של אבות-טיפוסים אלה המעניקים לצבאה את המורל שלו ואת איכותו. את תמידות מסורתיו מצדיק הצבא בציור שמצטיירת לו האומה הנצחית, שאת עצמו הוא רואה בחינת התגלמותה האמיתית הטובה ביותר, אם לא היחידה בהיסטוריה. הוא מבקש את הטעמים לברוח ממנה, אבל מידה פשוטה ביותר של אובייקטיביות מאלצת אותו לחזור ולטעתו בתוכה ולראות בו תופעה המתפתחת עם הזמן, במסגרת המשתנה של הדפוסים החברתיים של הארץ.

בין 1815 ל-1870 חיפש לו הצבא המקצועי אותה נשמה שוייני לא מצאה בו בראשית המאה. אף שעד 1848 היה מבודד ומבוזה מעט על-ידי האומה, ניטל ממנו רגש

הנחיתות שלו שעה שפנתה האסיפה הלאומית לעזרתו על־מנת לחזור ולכונן את ה„סדר“ שעליו איימו מודדי יוגני. אחרי־כן נעשה כלי לשאיפותיו של לואי־נפוליאון, ובזכות השירותים ששירתו רומם את קרנו. לאחר שנבאש עקב האסונות של 1870, חזר ונעשה אבן־הפינה של השמרנות החברתית, משמיגר את הקומונה. מהיותו זר למריבות השושלתיות אשר להן התמכרו אז הסייעות המונרכיות השונות, נתגלה כמי שמגלם אותו „סדר מוסרי“ שהיה שאיפתם המשותפת. הצבא המקצועי הניח ליורשו, הוא הצבא הלאומי המיוסד על העקרון של שירות־החובה, את התפקיד של השומר הדרוך על משמרתו, הנוטר לא רק את גבולות המולדת אלא גם את החברה שהפירה כי רק הודות להתערבותו היא קיימת בכלל.

בתקופה זו אין לה לצרפת אצולה צבאית, דוגמת הקסטה של היונקרים הפרוסים, שתמלא תעודה זו של בטחון הציבור, אשר כל־כולה טבועה בחותם של קדושה מ־1815 עד 1860 מתיחסת האצולה בחשדנות לצבא, שהיא רואה בו את יציר־כפיו של בונאפארטה, „היעקוביני בעל המגפיים“. להוציא גרעין קטן של אצולה פרובינציאלית, באים הקצינים המקצועיים ברובם מתוך הבורגנות; שליש מהם מקורם באנשי השורות. לפיכך, כמו שמעיד ז'ירארדה, אין העיסוק הצבאי „מתקשר בשום נחלה רוחנית, אינו משתלב בשום מערכת־מורשה של ערכים וחובות, עובדת־יסוד שהיא הכרחית להבנת התודעה הצבאית של צרפת הבורגנית במאה הי"ט."¹⁶ ואף־על־פי־כן הרי צבא זה, שדרך גיוסו היא בבואה נאמנה למדי של החברה האזרחית, הוא „אנטי בורגני“, כמו שטוען הגנרל תומא, עוזרו של גאמבטה.¹⁷ עם היותו „מושיע“ החברה, הוא בז לה ורואה עצמו נעלה במהותו על המון האזרחים — הבורגנים — הכורעים ברך לפניו שעה שהם מדומים כי סכנה נגד פניהם.

כחברה פונקציונלית, סגורה ומסוגרת, מטפח הצבא בארגונו את הבידול שהוא רואה בו תנאי שאי־אפשר־בלעדיו למילוי שליחותו. אחד מקציני הקיסרות השניה כתב: „חוקים מיוחדים, מסורות, מנהגים, אפילו משפטים קדומים המטופחים בכשרון, כולם מכוונים לאותה מטרה: לנתק את כל הקשרים המאחדים את הצבא עם צור־מחצבתו, את כולם, אפילו העקשניים ביותר“.¹⁸ מבפנים מגעת עד כדי אבסורד תדאגה שלא לבודד לעולם את החייל מחבריו ולהרוס בו כל נבט של עצמיות; המיטה לשנים, הפנך הקיבוצי הם חובה. כשניתנה הרשות, ב־1852, לליניתי־יחיד, מוחה מפקח הצבא, הגנרל נואוזה, נגד מנהג חדש זה, מתוך שהוא סובר כי „יותר מדי כבר הקריבו בצבא לרעיונות פילוסופיים“ (!).¹⁹ באותו „ליכוד“ צבאי, שגשמי היה יותר משהיה מוסרי, מקרי ההתאבדות מרובים פ־שלושה עד חמישה מאשר בחברה האזרחית של אותה תקופה, דבר שדירקתיים מתרצו באבדן האישיות כתוצאה מ„שפשוף“ ממושך מדי וגם מדי. מקרי ההתאבדות פחתו והלכו ומן השנים האחרונות למאה הי"ט, עם שפינה ה„שפשוף“ הפיזי את מקומו לשיטות הנהגות כבוד יותר באישיותו של החייל. החיילים והקצינים הם נוודים שאינם צריכים להתאקלם בשום איזור נתון בו הם עשויים ליצור יחסים עם האזרחים, שכן „המגע בין המדים לכותונת אינו שווה ולא־

כלום", כמו שכתב הגנרל דה לה מוט־רוז.²⁰ כתוצאה מכך מורכב הצבא בראש־וראשונה רווקים: פחות מעשרים־למאה מן הקצינים הם נשואים. אף הנישואים כפופים לסייגים כגון הרשאה הייררכית ומיזער־חובה של נדוניה שחייבת להביא הפלה העתידה. (חובה זו לא בוטלה אלא ב־1900). באורח כללי יותר חיי הקצין נתונים להסדר ולהשגחה עד כדי כך ש„אפילו תנועותיו ורגשותיו הכמוסים ביותר אינם נמלטים מן ההשגחה המדוקדקת והמתמדת של ההיררכיה“.²¹ פיקוח זה מטרתו היא להפקיע את היחיד מאישיותו על־ידי בידודו מן העולם החיצון, למנוע בדרך־כלל כל רצון התחמקות, ולו גם רוחנית או רגשית בלבד. ולבסוף הרי הפיקוח נוטע הרגלים של זימה, שפן בתוך מסגרת החברה הצבאית אין החייל חייב להתבדל. הנמנים על החברה הצבאית, כיון שדובקו זה אל זה הרי הם נוחים להתדרת הרוח הצבאית, שאין להתליפה ברוח הפטריוטית. הרוח הצבאית היא הגילוי הפסיכולוגי של המשמעת, ותמציתה היא הציות הסביל המתקבל מתוך חירות ומותאם בתכלית לתפקידו של החייל. הואיל ובמקורה היא פונקציונלית בלבד, ברי שאין היא מתישבת עם רוח הפקורת לכל צורותיה, היוצאת מתוך הנחה שהיחיד אינו מצטמצם בגדר תפקידו בלבד, ועל־אחת־כמה־זוכמה אין לישיבה עם הרוח הדמוקרטית. איש־הצבא החשדן המבקש להזיז אבן אחת בבנין, חזקה עליו שביודעים או בלא יודעים הוא חותר להחריבו. המלט המדבק חברה פונקציונלית כלום אין הוא טמון בנוקשות חלקיה?

ב־1872 מפנה הצבא המקצועי את מקומו לצבא של שירות־החובה, שאינו נעשה חובה על הפל אלא אחרי 1889. רפורמה זו, שהיא נקודת־מפנה במוסדות הצבאיים, נתחייבה בתחילה מתוך הצורך להעמיד חיילים רבים ככל האפשר כנגד הצבא הגרמני החזק, אך היא מילאה גם את הצורך להעמיד במקום הכלי הישן של שלטון אישי כלי אחר העומד לרשות האומה, כלומר לרשות הפרלמנט המייצגה. ב־1870 הטעים ההיסטוריון פייסטל דה־קולאנז' את הצורך לקרב את המוסדות הצבאיים אל המוסדות המדיניים וורק מימרה זו: „אם אין הצבא מעוצב בצלם המדינה, הרי כעבור זמן לא רב הצבא הוא המעצב את המדינה בצלמו“.²² הואיל והצבא המקצועי היה צבא הדיקטטורה הקיסרית או המונרכיה המוחלטת, זקוקה היתה הרפובליקה לצבא לאומי. אבל הרפובליקה של 1875 היתה שמרנית; צבא זה הוצרך אפוא להיות משענת השמרנות. מתוך מגמה זו קיימה רוחו של הצבא הישן בצבא החדש, על־ידי אי־השוויון בגיוס והשמירה על התקנות הישנות. מציע החוק, המרקוז שאסלו־לואב, הביע מושכל־ראשון זה של הרפובליקה השמרנית: „ככל שמוסדותיה של חברה מיוסדים על עקרונות הדמוקרטיה, יותר היא זקוקה לציות לבעל הדרגה הגבוהה, שהוא־הוא המשמעת הצבאית“.²³ הצבא הוצרך אפוא להיות המחנך למשמעת, ולשם כך צריך היה ליסדו על שיטה לטווח ארוך. „בשנה אחת אפשר ללמד חייל להשתמש בנשק, אך אין שוברים את רצונו, אין מקנים לו את הציות הסביל“, אמר הצייר דה־שוואל.²³ והאסיפה הלאומית העמידה לצבא את שלש המשימות: „התחדשות מוסרית“ מפוח הדת, „חידוש עקרונות המרות“ מפוח המשמעת, „קירוב המעמדות

על-ידי בילול כל שדרות החברה במסגרת הצבא". כך חייב להיות הצבא של "הסדר המוסרי", המיוסד על משמעת-ברזל! ההייררכיה הצבאית הועמדה כדוגמה ומופת להייררכיה החברתית.

תפיסה זו של הצבא הביאה בהכרח לידי סכסוכים מדיניים חמורים. משך כעשרים שנה הוסוו אלה על-ידי השאיפה למלחמת-נאקם נגד גרמניה ועל-ידי האמונה המשותפת שמלחמה זו ממשמשת-ובאה. הרדיקלים שקדו לבצר את הצבא לא פחות מן השמרנים; ברוח זו נוצר החינוך החילוני. לעומת זאת חזרו המשפחות האציליות ומצאו טעם במשלח-היד הצבאי, שפה הרבו לבזו לו חמישים שנה קודם-לכן. אפשר סייע לכך המשבר החקלאי ברבע האחרון של המאה, על ידי שהרחיק מניהולן של אחוזות-קרקע?

מהיותו חברה סגורה והייררכית, שאינה מסוגלת להשתלב בחברה הליברלית, לא יכול היה הצבא להשלים עם הליכותיה של הדמוקרטיה. בזכרונותיו, שנכתבו בשנת 1894, מסביר לנו זאת הגנרל די-באראי בגילוי-לב: "הרוח הרפובליקאית והרוח הצבאית סותרות הן ואין לי שבן הדדית. הצבא הוא כעין פירמידה הייררכית שבראשה מנהיג מוחלט, שקשרי הציות הסביל, הפניעה והכבוד מקשרים אותו, בשרשרת רבת-חוליות, אל ההמונים הרודמים מתחת".²⁴

אחרי התיאור האובייקטיבי הזה של מה שקרוי בפינו חברה פונקציונלית סגורה, מוסיף הגנרל ואומר: "הרפובליקה היא שלטונה של דעת-הקהל, היא השוויון המוחלט של הכל, היא שחיקת העילית על ידי המספר, היא היפוך הפירמידה. מצעם סיסמתי הרפובליקה היא שלילת הצבא, שפן חופש, שוויון ואחווה פירושם חוסר משמעת, שיכחת הציות ושלילת העקרונות ההייררכיים". גם אם לא נתגלה במעשים של פומבי, נבקע ניגוד-שבכות בין המשטר הדמוקרטי והחברה הצבאית, שהגמנים עליה היו נותנים ביטוי לדעות מעין אלה.

ניגוד אחר היה מתפתח והולך אף בתוך החברה הצבאית פנימה. הצבא המקצועי התיך את בני המעמדות החברתיים השונים לכלל מסה אחת פונקציונלית. בין הקצין ממוצא בורגני, חניך בתי-הספר הגדולים, ובין החייל ממוצא פרולטרי, היה יסוד-ביניים, איתן פי-כמה מאחר שבילה את כל ימי-חייו בצל הדגל: הקורפוס של סגני-הקצינים והקצינים יוצאי השורות. המצב משתנה מן הקצה אל הקצה עם הנהגתו של שירות-החובה המקוצר. הרוח הצבאית נשענת היתה על הקשר הקורפורטיבי בין אנשי-הצבא המקצועיים אנשי כל הדרגות. אבל האזרח המגויס שייך לעולם אחר, אין לו חשק אף לא שהות לרכוש לעצמו את הרוח הצבאית; הצבא איננו יעודה אף לא משלח-יד שהוא מקבלו מאין טוב ממנו: הריהו עבודת-אנגריה חוקית, שהוא מבקש להיפטר ממנה מהרה ככל האפשר ולצאת ידי חובתה בתפקידים הפחות

תובעניים. חוץ מזה גם נעלם במידה רבה קשר החיבור של הצבא הישן, סגן־הקצין הקשיש המתמיד בשירותו. הקצינים, המרוחקים הרבה יותר מתמיד מחיי היומיום של החייל הפשוט, הם כמעט אך ורק יוצאי בתי־הספר לדרגותיהם. כך נפצרת תהום בין המנגנון הצבאי והמון החיילים המגויסים, ומועט הוא ביותר הצד המשותף בהרגש־תיהם והשקפותיהם. אדם כליאוטה, שאז היה קפיטן צעיר, חש בתהום המפלגת את הצבא לשנים. כדי לגשר עליה הועיד לקצין שליחות חינוכית, טבועה בחותם הנצרות הסוציאלית מבית־מדרשו של אלבר דה־מן. אך דומה כי כלל הקצינים לא עמדו אל־נכון על הקרע בין הצבא לדמוקרטיה. „רוב המפקדים הגדולים של הצבא“, כתב הגנרל טאנאן, „שהם עצמם חדורי הרוח הצבאית הישנה שספגוה במשך הקריירה הארוכה שלהם, עדיין לא הבינו כי צבא־גיוס — או צבא אזרחי, אם רצונכם בכך — אין לנהלו באותם אמצעים ועל פי אותם עקרונות כצבא מקצועי“.²⁵

אם מתוך רוח מעמדית, אם מתוך הפולחן של מסורת שאין לשנותה, ואם פשוט מטעמים ראשוניים ובגלל טכניקה של פיקוד, אם כה ואם כה רוב הקצינים מעולם לא הסתירו שהם מעדיפים צבא מקצועי, שבו אין הציות הסביל זקוק להצדקה מוסרית. התוצאה היתה ש, התקנות הנוגעות למשמעת הועתקו כמעט מלולית מאלו של הצבא הישן, כלומר, של הצבא המקצועי.²⁶ התקנות האלו, והמנהגים המסורתיים האלה, נמצאו בלתי־מתאימים הן לצבא החדש הן למעמדה של דעת־הקהל הדמוקרטית.

מצב־הדברים הזה, והתרופפות המיתוס של ה„רוואנש“, היו מקורה של התנועה האנטי־מיליטריסטית, שהתפשטה החל מעשר השנים האחרונות למאה ה־ט. היא באה על ביטויה תחילה בחלק מן הבורגנות הרפובליקאית והאינטליגנציה, שעד כאן ראו בעין יפה עד מאד את העקרון הצבאי. הזכרונות של 1848 ושל הקומונה, ועל הכל — השימוש המתמיד בצבא בעת השביתות, עוררו במקביל אנטי־מיליטריזם בהמוני הפועלים, שחזרו ומצאו בצבא של שירות־החובה את כל שהיה שנוא עליהם בצבא המקצועי. ואכן, ב־1895 שקדה תנועת האיגודים המאוחדת להעמיד את טיפוס החייל הפרולטרי כנגד זה של הקצין הריאקציוני ולתמוך בזה הראשון עלידי הנהגת „אגורת החייל“, תרומה מוספת שהחבר מקבל עליו כדי לסייע לפועל המגויס.

לעומת זאת נעשה קורפוס הקצינים כעין „חוג משפחה“ שבו לא היתה דריסת רגל לקצין הרפובליקאי, שנחשב בוגד פוטנציאלי, „כבשה שחורה“. לא הצבא כשלעצמו אלא קורפוס זה של קצינים הוא שהתגדר בחברה סגורה יותר ויותר ככל שנתרבו מבקריה בדעת־הקהל. חברה מסוג זה יוצרת לה מוסר משלה לשימוש פנימי, שתכליתו לא להגשים את עקרון הצדק האינדיבידואלי אלא להבטיח, כמו בשבטים פרימיטיביים, את ליכודה הפנימי של הקבוצה. מוסר זה מנוגד לזכויות האדם, במידה שאלו מאיימות בבירור על עצם קיומה של הפונקציה הצבאית, כפי תפיסתה בצבא הישן. תוצאה דרמטית מכך היתה פרשת דרייפוס, שנסכה אור על התהום שהפרידה בין מושג הצדק האינדיבידואלי למוסר הקולקטיבי המכוון אך ורק

לשמירתה של קבוצה סגורה, המתיצב מחוץ לתחום האבולוציה ההיסטורית ויונק חייתו מאבות־טיפוסים שאינם הולמים אותה. שמרנותו של המנגנון הצבאי נתגלתה גם במה שנוגע לבעיות שלא היו פוגעות כלל בזכויות־היתר שלו. הצבא מחה שעה שהנהיג מיניסטר אחד בבית־הספר הצבאי העליון קורסים לכלכלה מדינית, לפילוסופיה של ההיסטוריה ו... פסיכולוגיה, זו שלה הוא נזקק כיום אפילו יתר על המידה. הוא מיחה כאשר הציע אותו מיניסטר במור־לב לתת ללוחמים מדים אפורים־כחולים במקום המכנסיים האדומים המפורסמים. שב־1914 הביאו לידי תוצאות הרות־שואה כל־כך. הצבא מיחה כנגד מועדוני־החיילים — שאותם הגה ליאוטה — לפי שראה בהם „מקורות של הומניטריות.“²⁷ פרשת דרייפוס, על אף המשבר החמור שעוררה ביחסים בין האומה הרפובליקאית לצבא הדבק בנושנות, לא הביאה כלל לידי מלחמה גלויה בין הסמכות החוקית למוסד הצבאי. הצבא, שחזר והתכנס בתוך עצמו, הגן על זכויות־היתר שלו, על חוקתו הפנימית, ועל הדבר שראה בו את עילת קיומו, את מסגרתו המגובשת בארגון הקורא תגר על רוח הזמן ועל דעת־הקהל. הוא לא היסס לגרות ולהסעיר שכבות נרחבות באומה, אך שמר אמונים למשטר הרפובליקאי. מעולם לא ביקש להיענות ל„קריאות לחייל“ של דרולד ממש כמו שלא לקח חבל בהרפתקה האישית של הגנרל בולאנז'ה. על אף אי־אלו תופעות שלמראית־עין יכולים אנו להבחין בהתמדתה של עמדה זו, המנוגדת לכל „פרונונצ'אמנטו.“ אף כי תמיד גילה הצבא אהדה למדינה „חזקה“ כשם שגילה הסתייגות, אם לא איבה, כלפי המגמות הדמוקרטיות או המהפכניות, הנה מעולם לא התערב בזמתו שלו במלחמות־האזרחים על־מנת לכפות איזה קו משלו. תמיד עמד לפקודות השלטון, שמפיר היה במציאותו ובכוחו. הוא לא חיבב את לואי־פיליפ, אך שמר לו אמונים שעה שאף „הגוארדיה הלאומית“ שלו עצמו הפכה לו עורף. הוא לא התערב ב־1848 אלא כאשר קראתו האסיפה הלאומית, שמרידת הפועלים הוציאתה מכליה. הוא הציל את המעמד הבורגני ואת האסיפה לאומית, שבזו לה וראה בה „חבורה של חנוונים ועורכי־דין“, כינויים שבלאנקי עצמו השתמש בהם. בקרירות קיבל את ההערצה העוורת מצד אותה בורגנות שראתה בו אלוהות מקודשת לא־פחות מן הרכוש ש„הוצל“ על־ידי מאימי הסוציאליזם. הצבא, החלוק ונקלע בין שתי המרויות, זו של הנשיא וזו של הפרלמנט, לא ציית ב־2 בדצמבר 1851 למפקד החוקי שלו, לואי־נפוליאון, אלא מתוך הסתייגות מרובה. הלז הוצרך תחילה לבער מתוכו יסודות עוינים, ורוב הקצינים, אף אותם שנטו חסד לבונאפארטה, לא פעלו אלא על פי פקודות העליונים עליהם.

טוקוויל הורה על כל מה שנשתמר במדינה, ילודת המהפכה, מן המנגנון המונרכי הישן. מרקס העיר כי המהפכות המרובות של המאה הי"ט לא נגעו כלל במנגנון המדינה. הצבא שייך למנגנון הזה, ועוד יותר מן הפקידות האזרחית הוא מגלה כוח־התנגדות לשינויים הפוליטיים שאין בהם כדי לשנות את המבנה החוק והסגור שלו. זאת ועוד, על אף אי־אלו תופעות שלמראית־עין אין הצבא בבחינת מעמד או

קסטה השייכים לחברה האזרחית. הקשר המאגד את הנמנים עליו הוא פונקציונלי בטיבו, מחוץ היטב על-ידי מסורת ממושכת ועל-ידי ההרגשה ה„אובייקטיבית“ שאין לזמן שליטה עליו אף בעיצומן של תהפוכות כרוניות. בחשבון אחרון, כמו שהעיר מרקס. הרי כוח-התמד זה הוא כוח-ההתמד של המדינה הבורגנית מן המאה ה־19. הואיל ומבנהו עומד בפני הפורענויות המהרות משטרים, מוצא הצבא צידוק לעצמו להופיע כהתגלמותה של המולדת. כך הוא מחשל לעצמו מושג מופשט של ש ל ט ו ן ו של ס ד ר , שהוא מצדו הוא מעין השלכה, בתחום החברה בכללותה, של השלטון והסדר שאין-עוררים-עליהם, המופשטים באותה מידה, שהם עצם טבעו של המבנה הצבאי. עם זאת ברור כי הדבקות בשלטון, שמבנהו הליברלי או הדמוקרטי אינם מקנים לו בהכרח את אהדתו של הצבא, מעידה כי בעיני הצבא חזקה עליו שהוא מסמל את רציפותה של המולדת.

ב־1940 חל הקרע. הצבא, בדומה להמון האזרחים, נקלע בין נאמנותו לשלטון שקם מתוך שביתת-הנשק ובין שאיפתו לנקום את נקמת התבוסה הנוראה. הנאמנות הפוליטית והרגש הפטריוטי שוב לא עלו בקנה אחד כבעת הפורענויות מלשעבר. תקופה חדשה החלה בשביל הרוח הצבאית. כמו שהיטיב כל-כך לציין ז'ירארדה, הרי אם רצו אנשי-הצבא לפעול, צריכים היו לפעול למרות מעמדם כפקידים מן המניין של המדינה. אנוסים היו להיעשות מנהיגי כנופיות ולהישען על הנאמנות האישית, נוסח סיניורים פיאודליים. המשמעת והציות הסביל נעשו בדיות המועילות אך ורק למין נאמנות שלמראית-עין שרוחה חלל בקרבה. שוב לא היו מחייבים איש.

לשעבר היה הצבא מקשר את קיום המדינה בתפיסת האומה שלו. ב־1940 הורגל לראותם בנפרד ולנקוט בהתאם לכך את עמדותיו הפוליטיות: לתמוך בממשלת וישי או, להפך, לבוא במגע-סותרים עם הוועד הלאומי באלז'יר. מבוכתו של השלטון הפוליטי והמפלגות במלחמות הקולוניאליות לא סייעו לחזור ולחזק אחרי-כן בצבא את אמונו המסורתי בזהות המדינה והאומה. מכאן אותה „אי-נוחות“ שנתגלתה גילוי מרעיש כל-כך בחודש מאי שעבר.

מלחמת הודו-סין גוהלה על-ידי צבא מקצועי, באותה רוח קולוניאלית ששימשה סלע-המחלוקת, ולפי כל הסימנים הרי גם מלחמת אלז'יריה מנוהלת בראש-ובראשונה על-ידי צבא כזה. האוטונומיה של צבא זה, שטכנית היתה לשעבר, נעשתה פוליטית. הוא עצמו הצהיר שאין הפונקציה שלו מתישבת עם משטר דמוקרטי בתכלית, ואישר, ודאי שלא במתכוון, את נוסחתו של פיסטל דה-קולאנוז' שכבר צייטטנוה. אבל אם חלקים מן הצבא הפכו עורף למסורת הא-פוליטית של קודמיהם, הרי צרפת יש לה מסורת פוליטית, ואין לה שום יסוד להכחיש

מה שאמר ציר אחד באסיפה המחוקקת בינואר 1792: „עם חפשי שההכרח כופה אותו להחזיק צבא חייב להשגיח שיהיה צבא זה כוח ולא של טון“.

הערות:

- 1 אנו שואלים ביטוי זה משם חיבורו המצוין של ראול זירארדה (הוצאת פלון), שעליו אנו מרבים להסתמך במאמר זה.
- 2 המונח „מעמד“ משמש כאן בהוראה כללית.
- 3 אמיל ליאונאר: „הצבא ובעיותיו במאה הי"ח“ (הוצאת פלון).
- 4 „המשמעת בצבאות צרפת“, ע' 153.
- 5 ליאונאר, ר' למעלה, ע' 337.
- 6 שרל דהגול: „לקראת הצבא המקצועי“, ע' 90.
- 7 הגנרל טאנאן, ר' למעלה, ע' 162. ההדגשה במקור.
- 8 הגנרל טאנאן, שם, ע' 165.
- 9 ליאונאר, ר' למעלה, ע' 340.
- 10 מובא אצל דומאנדיה: „הדעות הפוליטיות והחברתיות של אוגוסט בלאנק“, ע' 330.
- 11 שם, ע' 232.
- 12 שם, ע' 331.
- 13 מובא אצל מונטאֵיה: „המוסדות הצבאיים של צרפת“, ע' 60.
- 14 שם, ע' 30.
- 15 הגנרל טאנאן, ר' למעלה, ע' 338.
- 16 „החברה הצבאית“, ע' 86. ההדגשה שלנו.
- 17 „הטרנספורמציה של הצבא הצרפתי“, מובא אצל זירארדה, ע' 87.
- 18 „הצבא בחברה המודרנית“, מובא אצל זירארדה, ע' 88.
- 20 „זכרונות ומערכות“, מובא אצל זירארדה, ע' 89.
- 19 מובא אצל פיאר שאלמן בחוב' 22 של *Actualité de l'histoire*, ע' 50.
- 21 עדות שמצטט זירארדה, ע' 91.
- 22 מובא אצל מונטאֵיה, ע' 113.
- 23 מובא אצל מונטאֵיה, ע' 135.
- 24 מובא אצל זירארדה, ע' 123.
- 25 ר' למעלה, ע' 217.
- 26 שם, ע' 266.
- 27 עדות לכך ר' אצל ז'ק אַרְוֵאָה: „מצוקתו של הצבא“ (1904), ביטוי מובהק ונטרץ של ה„אספרי דהקור“ שבו אנו עוסקים.